

Balogh István

Bronzkalap és hópihék

Régi történet jutott eszembe valamelyik decemberi napon, talán éppen Lucáén. Kormos képű boszorkányok járnak az utcákban, ijesztgetik, megtréfálják az embert, a bolondját járatják vele.

Messziről valami szárnyas fülrepesztő rikoltozását hallom.

– A boszorkány hónya alatt kőtött lidérc rikácsol! - hallom apai öreganyám fojtott hangját.

Alkonyodik.

Kinyitom az ablakot.

Beugrik hirtelen a hideg. Arcomba harap.

Az ég alján sötét, nehéz felhő indul felénk.

– Hószagot érzek – mondom páromnak.

– Decemberben hullik a hó! – dúdolja kedvesem.

Mintha csak erre várt volna az ég, nagy pelyhek röpködnek a fa-ágak között. Szellőcske táncoltatja őket.

Így volt ez 1990. január közepén, mikor új munkahelyemről szabad-napot kaptam, hogy befejezhessem tárgyamat az újvidéki Bölcsészkaron. Néhányan elmaradtak a vizsgákkal, egyetemistákat boldogítottam hát, valósággal, mert mindenkit átengedtem, s az egésznek még én örültem a legjobban.

A Bölcsészkarról a Duna-park irányába mentem. A park bejáratá-nál Đura Jaksić szobra várt rám. Úgy rémlett, fejével intett felém, régi ismerősként köszöntött.

Nem is csoda, hiszen barátokká lettünk a szoboravatás napján! Le-fordítottam akkor a költő búcsúversét, de sánta lett az utolsó ütem. A szobrásznak megígértem, kijavítom majd s elküldöm neki.

De a versfordítást soha nem javítottam ki, úgy maradt az, ahogy megszületett, ha még egyáltalán létezik valahol az a noteszlap, amelyre akkor dülöngélő betűkkel Đura Jakšić versét magyarítottam. Nekifogtam a keresésnek, kedvesem keresztvizet kezdte szedegetni rólam, egy notesz-

lapért ilyen rumlit csapsz! Nem lett nagy rumli,gyorsan rátaláltam az eseményt hitelesítő lapocskára, kicsit megviselt állapotban vészelt át három évtizedet. Kuporogtam a szőnyegen, házsártos szobai szelek elviharzottak fejem mellett, fülkagylómba akaszkodtak volna, ha hagyom.

Az ablak felé fordultam.

Odakint hatalmas pelyhekben hullott a hó.

Kezemben a meglelt lapocskával bámultam Holle anyó birodalmát.

1982. Vidám tavaszi nap.

Ülök az újvidéki Duna-park lejárólépcsőjén, nézem, Jovan Soldatović szobrászművészt, hogyan szidolozza meg kenceficézi Đura Jakšić szobrát. Ott ül majd a költő és festő a park északnyugati bejáratánál, alig két órát kell várni a felavatásra, aztán hivatalosan is elfoglalja helyét. Kalapja árnyékot vet majd estefelé az arcára, széles karimát hagyott neki az alkotó, biztosan ilyenben járt annak idején, ám ezt a fajta fejfedőt nehéz volt és késlekedő *frajlák* és nagyságos *frauk* előtt megemelni! De költőnk begyakorolhatta már ezt a műveletet, volt ideje ilyenre is, hiszen szeretett tükör előtt állni hosszú percekig, rossz nyelvek szerint órákon át is!

Ülök én a lépcsőfokon, egyedül, az alkotó dörzsöli bronzba öntött művét, szidolozza örökkévalóságát, dünnyögöm, erre föl is nevetek, igaz, halkan, de Soldatović meghallja, mit nevet, kérem? Megbotránkozó szemvillanását látom, belém csapna, ha jó kedélyem nem hárítaná a kegyetlen nyilat, ám legyintek csak, nem önre gondoltam, uram! Eszembe jutott az eleven költő.

– Festő is volt, nem is rossz! – rak helyre engem Soldatović. – Nélküle nincs szerb romantika!

– Biztosan így van, ám nekem Jakšić habitusa jobban tetszik, mint művészete!

– No, erről szóljon pár szót! – áll meg a szidolozó rongy a szobrász kezében, én meg a lépcsőre mutatok, van itt hely elég, ülj le, pajtás! A mozdulatból ért, megtörli kezét a patinázástól, mellém telepszik. Méricskéli képem.

– Ismerjük mi egymást?

– Ismerhetjük – válaszolom. – A zentai művésztelepen egyszer-kétszer kedélyesen elborozgattunk néhány nyáron, még énekeltünk is.

– Géza mindig énekelt! – említi föl Triplosky Gézát, a művésztelep akkori vezetőjét.

– Meg én is daloltam, meg más is, meg mindenki, aki éppen jelen volt!

– Tényleg! – kiált s égnek emeli karjait. – Én is énekeltem, magyarul, mert egyet nagyon tudok! – S rákezdi: – Az a szép, az a szép, akinek a szeme kék..!

– Besegítek! – nevetem, s dünnyögök a szobrásszal a lépcsőn.

Szép volt ez a pillanat, örök érvényű, mondanám most, lassan negyven év elmúltával. Ilyen talán soha nincs is, nem is lehet.

Ott voltam én a szoboravatáson is, az üstdob beszédeket is meghallgattam, Đura Jakšić nagyságát tömjénezték rendületlenül, pedig a művész csak ült, bronzfeneke nem észlelte a park kőkerítésének hűvösét, a közeli teraszon elhelyezett rostélysütő alá készülő faszénparázs szállongó füstje nem facsarta orrát, nem csalt könnyet a szemébe, kalapja csúcsa nem ért az égig. Töménnyel telt poharakat hordoztak körül tücsökkabátos fapofák, én nem kértem egy kortyot sem, mert ebédeltem már az átelleni sarkon lévő bosnyák étteremben, amely abban az időben, a testvériség-egység korában, még vígan működött.

Belakmároztam.

Nagy adag *bosanski lonacot* faltam.

A pompás ízek igen jól estek testemnek és lelkemnek is!

Jó három évtizede még realitás volt az ilyesmi. Hasas kicsi köcsögökben mérték e pompás, talán muzulmán eredetű kemencés kaját.

Kicsit délebbre állt az öreg híd, amelyet 1945-ben német hadifoglyok építettek meg néhány hónap alatt, ideiglenes átjárót varázsoltak a Dunára. Húsz év időtartamra becsülték megbízhatóságát. Lassan túl voltunk már a kétszer húsz esztendőn is, már csak gyalogosok és kerékpárosok közlekedhettek rajta; mégis mint Újvidék legkomolyabb stratégiai objektumát, 1999-ben a nyikorgó, szellőben is hintázgató vashidat elsőként döntötte Dunába a karóba húzást visító NATO-rakéta.

–Te nem iszol vinjakot? – lépett hozzám a szobrász.

– Rizlinget innék, de az nincs.

Néhány lépésre, a Duna-park kőkerítésén túl, volt egy kocsma, valaki átugrott valami nagy ember szavára, s hoztak nekem 2 deci karlócai rizlinget. Kicsit kilocsolta a kengyelfutó, de apróra akkor még nem néztünk! Megittam az italt, mit mondjak, rettentően jólesett, ám indulnom kellett volna a közeli Bölcsészkarra, ott volt délután két órám, vártak az egyetemisták. A teljes igazság kedvéért bevallom, csak lett volna az a világmegváltó kétórás előadás, tapodtat sem léptem el a park bejáratától, ott tartottak engem valami régi és új barátok. Nagyhatalmú emberek is. Fiatalok, őszek, kopaszok, akik engem soha nem láttak azelőtt, s azután sem. Ám fénylett a szeme mindnek és nagy hangon egyszerre és együtt váltották meg az önigazgatói társadalmat, a legtisztább és legigazságo-

sabb világot. Oda-vissza voltak a művészetért, néhányan még az absztraktot is értelmezték

Nem csak engem, de alighanem Soldatovićot sem regisztrálták agyukban, ám róla biztosan tudták azt, hogy neki legalább a híre nagy, és ki tudja, ki vagyok én, biztos valami balkézről világra hívott kisöccse a Teremtőnek, mert a nagy ember, az európai hírű művész, engem akkor barátjának nevezett. Pontosabban így fogalmazott:

– A fiatalember Tripolsky Géza barátja, aki ez én szívbéli barátom, ezért ő is kedves nékem! Így fogadjátok, így tekintsetek rá!

Ez a megnyilatkozás elég is volt népszerűségem kinyílásához, ámbár azt hiszem, a jelenlévők Gézáról sem sejtették, ki is lehet ő, de mondtam már, akkor mi apróra nem adtunk! Két decinként hordták ki nekem a rizlinget, utóbb már egy kedves kislány mosolygott a tálca mögül a szemembe, s még akkor is megtisztelt a tele pohárral, amikor már alig voltunk néhányan Đura szobra körül. Végül kedvesen arcom is megcirógatta, de ez valamivel mégiscsak később volt, akkor, amikor a potyázók is elsétáltak, s én újra kettesben maradtam Soldatovićtyal.

Odaültem a szobor melletti kőfalra, a lépcső elején, mert saját emberségemből állni még hajladozva is alig sikerült, és szódát kértem, mert spriccert kívántam ezután. És megérkezett a szódásüveg, de a bort most már háromdecis pohárban hozták, két decit, nagyfröccsöt teremthessek. Végül a nap is ránk unt, pihenni ült a báni palota mögé.

– Mennék most már, indul a vonatom! – nyögtem, de a csipkés fityula újra kiért a rizlinggel, a szódásüveg frusztrált kandúrként fújt és sziszegett, én tenyérbe szorítottam a poharat, újfent tiszta bort iszogattam. – Mennem kéne! – nyögtem.

– Mintha csak Đurát hallanám! – csapta össze kezét a szobrász. – Ő is így lépett le a belgrádi Dardanellákról elnevezett étteremből a Skadarlijára, ahol akkoriban lakása volt.

– Innen datálódik a nagy szerb romantikus költő és festőművész nekem nagyon tetsző művészi habitusa! – kiáltottam.

– Nofene! – csodálkozott a nagy szerb szobrász.

– Hát az állítólag úgy esett – kezdtem, – mármint az a lépdelés el a Dartdanellákból, hogy Đura Jakšić, a költő és festő, aki nem vetette meg az istenáldotta szeszt, egyszer mégis megbotlott. Valami nyafka hölgy előtt megfogadta, hogy leteszi az átkos poharat. De, mit ad Isten! Csak odakeveredett a Skadarlija utcába, hazafelé tartott valahonnan, mert esze ugyan nem, de a lába mégis a vendéglők felé vitte! Hova is lépegethetett volna másfelé, mint az éttermek és kocsmák világába? Ám költőnk és festőnk antialkoholista fogadalma valóságos gránitnak bizonyult, hiszen

emelt fővel lépett el az utcasarki Skadarlija nevű korcsma és étterem előtt, ami nem esett meg vele addig soha, mióta Belgrádban élt. És rendületlenül kaptatott fölfelé, elhaladt a Három Kalap előtt is, ám kicsit túlslattyogott, elhagyta a bejáratot. Fordult volna jobbra, hogy áttérjen az utca túloldalára, ahol lakása volt. Hirtelen gyökeret eresztett a lába. Alkotónk akkorát köpött a flaszterre, mint a Habsburg-birodalom térképe.

– Hatalmas jellem vagy, Đura! – kiáltott a vadgesztenyére, amely mellette bólongatta az éjfelet. – Jellemed sziklaszilárdságához kétség nem fér! Gyere velem, fizetek egy kört, bizony megérdemled!

A vadgesztenye susogott, az utca árnyai kórusban helyeseltek. Költőnk visszafordult és ünnepélyesen bevonult a Három Kalapba.

– Jártál-e már a Skadarliján? – kérdezett csillogó szemmel a szobrász.

– Jártam.

– A Három Kalapban is voltál?

– Megfordultam néhányszor.

– Tetszett?

– Legjobban elnevezésének története.

– No, nézd csak! -csodálkozott Soldatović. – Valami újat hallok tőled?

– Az épületet Bécset járt kalaposmester emeltette. Az utcára nyílt a műhelyajtó, fölötte pedig ott zörgette a szél a bádogból készült cégtáblát, az ölelkező három kalapot.

– A Három Kalap utolsó állomása volt festőnknek a hazavezető úton. – vette át a történet fonalát Soldatović. – A Dardanellák nevű étterem- és kávéházban gyűlt össze esténként a belgrádi művészvilág színe-java. Nem maradhatott soha el a mi Đuránk sem. Arra voltak büszkék a törzsvendégek, hogy Európa egyik első kávéházában gyülekezhetnek.

– Párizst is megelőzte Belgrád a kávéházi versengésben? – csodálkoztam.

– Meg bizony! – bólogatott beszélgetőtársam és megragadta a félig üres konyakospoharat. Egyetlen hajtásra kiitta.

– Egészségedre, Đura! – szólt a bronzkalapos alakhoz.

Kortyintottam én is.

– Régi kávéház a Dardanellák – folytatta elbeszélését. – 1522-ben a Dorćol városrész egy sarokházában vendéglőt nyitott valami török vállalkozó, és kávét szolgált föl benne.

– Csak?

– Mi mást? Török bort nem ivott.

– Aztán a XIX. században változott a helyzet. Ugyan török élt még Belgrádban akkor is, de a Dardanellák egyik helyiségében étterem nyílt, s természetesen már ebéd és vacsora mellé bort is iszogathatott a kedves

vendég. Ott gyülekeztek a szerb alkotók, s velük együtt Đura is. Hazafelé aztán betért néhány helyre, de igazán csak a Három Kalapban horgonyozott le. Jó kedve kerekedett mindig, énekelt a barátaival együtt, mert mindenhol voltak cimborái. Hazainduláskor vette kalapját, fejébe nyomta, majd a vendégek felé fordult. Ekkor megszakította nótáját a zenész. Mindenki Đurát nézte. Ő meg búcsúverset mondott.

Soldatović újra a pohárkához nyúlt. Kiitta egy hajtókára.

A szobor felé fordult:

– *Jos jedan dim, jednu čašu, jednu pesmu, jednu seku,*
Pa onda zbogom, tamburašu, zbogom, krčmo, naveka!

A vers elhangzása után az alkotó bronzba öntött alkotásához lépett, átkarolta vállát, arcon csókolta. Vidám nevetése a Duna-partig futott.

– Ezt a verset a Három Kalap nyugalmazott főpincérétől tanultam. Lerajzoltam az öreget, s ez lett a fizetségem.

– Én magyarra fordítom a költeményt – mondom.

– Ha elkészülsz vele, eljuttatod hozzám?

– Azonnal hozzáfogok.

Először a borospoharat fogtam meg.

– Nagyon helyes! – nevetett a szobrász. – Első az ihlet!

– *Egy szippantás, egy kortyocska, egy dalocska, egy leányka,*
Isten veled, tamburásom, kocsmám, hagylak örökre!

Soldatović nézte ceruzám mozgását.

– Fölolvasod?

– Föl.

– Nagyon jó! -örvendezett. - *Kicsi értem magyar.*

– Sánta lett az utolsó ütem.

– Nem sánta az!

– Majd kijavítom.

Soldatović átfogta a vállam, s ahogy előbb a bronzalakot, engem is arcon pusszantott.

– Te vagy Zenta! – kiáltotta a hattyúknak.

Ott úszkáltak ez elhízott madarak a Duna-park tavacskájában. De a büszke szárnyasok felénk se pislantottak.

Mintha rövid szundításból eszméltem volna, az ablakra tekintettem. Odakint más csak szállingóztak a hópelyhek.

– Ugyancsak elgondolkodtál? – szól rám a feleségem.

– Anya, eszembe jutott egy újvidéki kalandom. Találkoztam a költő Đura Jakšićtyal meg a szobrász Soldatovićtyal.

– Kik ők?

– Hogyhogy kik ők? A szerb romantika…

Nem figyel rám tovább az én feleségem. Legyint egyet.

– Reggel havat mondott a körzeti időjárás-jelentés – szól.

– Az még hajnalban volt. Sötétben.

– Igazad van. Sötét volt, akkor. De azóta kivilágosodott a város – folytatja.

Alkonyattal változik a világ.

Az utcai lámpák fényében látom, fehér lepkék kergetőznek.

– Anya! Esni kezd a hó! Nagy pelyhekben hullik!

– Szépen táncolnak az apró tündérek- mosolyodik el Ida.

Nézem az utcát, a fénypásztában csöppet fehérlik az árokpart.

– Biztosan hull a hó most Újvidéken is – fordulok kedvesem felé. – Mit gondolsz, Ida, Đura Jakšić kalapja bronzkarimáját milyen vastag hó takarja?

2005 – 2020. április – december – 2021. január

Đura Jaksić (1832–1878) A szerb romantika egyik meghatározó alakja. Festőművész, költő, író, drámaíró.

Jovan Soldatović (1920–2005) Szerb szobrászművész. Az Újvidéki Művészeti Akadémia tanára. A modern szerb szobrászművészet meghatározó alakja.

Tripolsky Géza (1926–2002) Néprajzkutató, muzeológus. A Zentai Múzeum és a Zentai Művésztelep egyik alapítója. 1952–1986 között a két intézmény igazgatója és művészeti vezetője.